

Д.А. Акматов, КББАнын
Технология жана искусство лабораториясынын
ага илимий кызматкери

**Көркөм өнөр, технология (черчение, эмгекке үйрөтүү) предметтеринин
окутуунун учурдагы абалы жана келечеги**

Түйүндү сөздөр: технология (черчение, эмгекке үйрөтүү) предметтери, эстетикалык тарбия берүү, стандарттын жаңы мууну, предметтерди интеграциялоо.

Азыркы өнүккөн коомдун негизги көйгөйлүү проблемаларынын борборунда көркөм - эстетикалык жана техникалык билим берүү, эмгекке үйрөтүү, тарбиялоо иш - аракеттеринин натыйжасында адамды өнүктүрүп, калыптандыруу маселелери турат. Билим берүүдө «компетенттүүлүк» түшүнүгүнүн киргизилиши бизди курчап турган дүйнөдө болуп жаткан ыкчам өзгөрүүлөрдөн улам адамдардын аң-сезими, алардын кесиптик билим жана көндүмдөрүнүн деңгээли ошондой эле коомдун жалпы маданиятынын өнүгүү деңгээли өзгөрүп жаткандыгы менен түшүндүрүлөт.

Биз келечектеги жаңы коомдо жаш муундарыбыз кандай болуусу керек деген суроого – ар тарабынан өнүккөн, дени сак, билимдүү, жан дүйнөсү таза, ички дүйнөсүнө сырткы келбети төп келген, жүрүм-туруму моралдык эрежелерге дал келген, көркөм - эстетикалык табити өнүккөн, эмгек көндүмдөрү бийик деңгээлде калыптанган, маданияттуу инсанды элестетебиз. Жогоруда аталган ар тараптан өнүккөн инсанды тарбиялоо жалгыз гана агартуу тармагындагы кызматкерлердин колунан келүүчү нерсе эмес, бул жалпы коомчулук менен мамлекеттик деңгээлде биргелешкен, бирдиктүү ишинде жүзөөгө ашырууга болот.

Эстетикалык тарбия берүүдө сөзсүз түрдө «Искусство» билим берүү тармагындагы предметтерди окутууда буга чейинки түшүнбөстүктөр эске алынып, кетирилген кемчиликтер оңдолуп, кийинки келечектүү иштерди аткарууга тоскоол болбогондой алгылыктуу жактары унутта калбагандай болуусу шарт.

Эгемендик алганга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасынын элге билим берүү министрлигинин 16.06.1989-жылкы №3/6 Коллегиясынын чечими менен Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринде эстетикалык билим берүүнүн

концепциясынын долбоору «көркөм өнөр» багыты боюнча М.Г. Жуленков, Т.С. Сыдыков, С.Ч. Чокморов, Б.С. Дараган, Д.А. Акматов, А. Бакиров, К.С. Энкебаев, Л.И. Гришковец, М.Ш. Алыгулов, Ж. Сыдыгалиев, Ч.С. Омурзакова, М.А. Абдыкеримовалар тарабынан иштелип чыккан.

Мындай жумушчу топ тарабынан түзүлгөн Концепция эки деңгээлде ишке ашырылышы керектиги эске алынган, т.а.:

— жакынкы арадагы перспективада (мурдатан бери калыптанып калган системаны бузуп, аны кайрадан курбастан, коомдогу колдо бар мүмкүнчүлүктөрдү эске алып) ишке ашыруу;

— узак мөөнөттөгү перспективада (бардык билим берүү системасын жана эстетикалык тарбия берүүнү баштан аяк өзгөртүп) ишке ашыруу;

Тилекке каршы, эстетикалык тарбия берүүнүн Концепциясы ушул күнгө чейин тиешелүү деңгээлде колдонулбай, мамлекет тарабынан да колдоого алынбай келет. Мунун бирден-бир далили болгону жалпы орто билим берүүчү мектептерде искусство тармагындагы көркөм өнөр жана музыка предметтери 1-класстан 7-класска чейин жумасына бир сааттан гана окутулгандыгы.

Канчалаган педагогикалык окууларда, конференцияларда кесиптик билимдерин өркүндөтүүгө келген курстарда, ар түрдүү жолугушууларда мугалимдердин көйгөйлүү маселелери, өтүнүчтөрү, сунуштары айтылганы менен Билим берүү министрлиги тарабынан колдоого булар алынбай келет.

Мисалы:

— искусство тармагындагы предметтер боюнча окуу программалары жазылган менен программалык материалдарды аткаруу үчүн окуу топтомдору жаңыдан, жакынкы үч жылдын аралыгында чыга баштады;

— искусство тармагындагы предметтерге жана класстан тышкары иштерге бөлүнгөн сааттар кыйла кыскарды;

— сааттардын азайышы атайын кесиптик билими бар мугалимдердин кыскарышына алып келди;

— эмгекке үйрөтүү багытында окуу кабинеттери, мастерскойлор техникалык жабдуулар, тиешелүү каражаттар менен камсыз болбой кароосуз калды, окуу топтомдор ушул күнгө чейин жокко эсе.

Балдарыбыз бул предметтер аркылуу туулуп өскөн жерибиздин ажайып кооздугун, көркөм сулуулугун, дүйнө элдеринин өнөр инсандарынын жалпы адамзаттын көркөм сулуулукка болгон купуя сырларын сезип-туюшу зарыл эле. Алган билимдерин күндөлүк жашоо-турмушунда, көркөм-сулуулуктун мыйзам ченинде өздөштүрүшү керек эле. Бирок

балага көркөмдүктү, сулуулукту өз колу менен жаратып, аткарган ишинен рахат алуу сезиминин өсүшүнө тиешелүү шарттарды түзүп бербей жатабыз.

Азыркы учурда предметтердин санын кыскартып, окуучулардын окуу жүктөмүн азайтуу талабы коюлган. Бирок өнүккөн мамлекеттердин тажрыйбаларын эске алып, предметтерди интеграциялоо, аларга бөлүнүүчү сааттардын санын кайрадан кылдат карап чыгуу зарылдыгы келип чыкты.

Мисалы, мурдагы «сүрөт» деп аталып, көп маани берилбей келген предметтин абройун жогорулатуу максатында жергиликтүү шартты, эске алып бул предметтин жаңы окуу программасы 1993-жылы түзүлүп жер-жерлерде сынактан өткөрүлгөндөн кийин Республикабыздын мектептерине сунушталган. 1997-жылы предметтин аталышы «Көркөм өнөр» болуп өзгөртүлгөн. Предметтин атынын өзгөрүшүнө мурдагы окуу программасынын жалгыз гана сүрөт өнөрү менен чектелип «Сүрөт» предмети деп аталып келиши себеп болгон.

Ал эми «Көркөм өнөр» башталгыч класстарда окутулуп келген мурдагы сүрөт искусствосу жана эмгекке үйрөтүү предметтеринин интеграциясы болуп эсептелет. «Көркөм өнөр» предметинде окуучулар түрдүү көркөм каражаттар менен иштешет. Окуучулар тиешелүү тапшырмаларды класста толук аткарууга тийиш, башкача айтканда, башталган ишти бүтүрүү үчүн жок дегенде эки саат бөлүнүшү керек эле, бирок эки предметке бөлүнүүчү эки сааттын бири окуу планында кыскартылып калган. Бир саатта бүтпөй калган ишин окуучу жети күндөн кийин кантип улантат, уланткан күндө да ал сабак максатына жетеби? Өтүлгөн сабактардын сапаты, максатына жетүүсү көңүлдүн борборунда болуусу керек да. Эгер башталгыч класстарында дагы эле эки предметтин интеграцияланышынын маанисин, максатын түшүнбөй, мурдагыдай жумасына бир эле саат менен чектелсе, анда технология (эмгекке үйрөтүү) жана көркөм өнөр предметтерин өз-өзүнчө бөлүп окутуудан башка айла жок.

Технология (эмгекке үйрөтүү, черчение) предметтери боюнча окуу программасы, предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарты, советтик мезгилдеги орусчада кыргызчага которулган айрым китептерден башка эч нерсе жок. Жалпы билим берүүчү орто мектептердин көпчүлүгүндө окуу мастерскойлорунун абалы өтө оор абалда, станоктордун эскилиги жетип, иштебей корпустары эле калып, имараттар капиталдык ремонтко муктаж. Мугалимдер сабакта аткарылуучу иштерге керектелүүчү каражаттарды окуучулардын үйлөрүнөн алдырып, ар кандай нерселерди эптеп жасашат.

Республикабыздын мектептеринде технология (эмгекке үйрөтүү, черчение) предмети боюнча календарлык пландар негизги программанын талаптарына ылайык өздөрүнүн колунда бар материалдарга ылайыкташтырып түзүү сунушталган. Мектептердин басымдуу

бөлүгүндө программалык материалдар «эптемей-септемей» менен аткарылууда. Анын негизги себеби мамлекет тарабынан эч кандай жабдуулары, окуу каражаттары менен камсыз болбогондугу жана аларды каржылоо, өнүктүрүү механизмдеринин иштелип чыкпагандыгы.

Технология предметине бөлүнгөн сааттардын саны уламдан-улам азайгандыгы сөзсүз предметтик мугалимдердин маянасынын азайуусуна алып келген. Ошондон улам адис мугалимдер башка кызматтарга кетип, алардын саатын башка предметтик мугалимдерге (ставкасы толбогондорго) бөлүштүрүп берүү адатка айланган. Сааттардын азайуусунун дагы бир себеби: эгер класстагы окуучулардын саны отузга жетпесе, эмгектин тармактары боюнча группаларга бөлүп окутууга болбойт. Мындай көрүнүш айрыкча айыл жергесиндеги окуучулардын саны аз мектептер үчүн өтө кыйын кырдаал түзүлүүдө.

Бирок коомдогу өзгөрүүлөр, адам баласынын жашоо-тиричилиги үчүн азыркы учурдагы илим менен техниканын өсүп-өнүккөн доорунда эртеңки келечек ээлерине болгон жаш муундарды турмушка даярдоодо учурдун талабынан артта калбай окуу-тарбия иштерин жүргүзүүгө, айрыкча кесипти туура тандай билүүгө жаңыча мамиле кылуу талап кылынууда.

Акыркы жылдары өлкөбүздө атайын кесиптик орто окуу жайларга тийиштүү деңгээлде маани берилбей келет. Ата-энелер болгон тапкан-ташыганынын акыркысына чейин жогорку окуу жайлардын контрагы үчүн төлөшөт. Бирок, тилекке каршы көптөн күткөн дипломдуулар, жогорку билимдүүлөр иш таппай көчөдө калышууда. Ансыз деле кыйналып турган коомчулук учурда майнапсыз кесиптин ээси болууга кеткен чыгымды жер иштетүүгө, малдын башын көбөйтүүгө, балдарынын шык-жөндөмдүүлүгүнө жараша кесипке багытталса жашоо-турмушубуз бир кыйла оңолуу жолуна түшөт беле?! Ал эмимамлекетибиз коом кандай кесиптерге муктаждыгын, кандай кесипке канча орун керектигин эсептеп, кесиптик орто окуу жайларында окутууну пландаштырып системалуу иш кылуусу зарыл болуп турат.

Ар бир окуучунун шык-жөндөмү эске алынып ага жараша келечекте тандап алынуучу кесипке багыттоо иштерин уюштуруу, профилдик билим берүүгө басым жасоо максаты коюлуусу керек. Учурда жаш муундарыбызды кийин көрүнгөндүн көзүн карабагандай, өз табиятындагы мүмкүнчүлүктөрүнө жараша кесипти аркалап, өз оокатына тың, маданияттуу, элинин дагы бакыбат жашоосуна кам көргөндөй кылып кантип, кандай тарбия берип, аларды болочок турмушуна кантип даярдай алабыз деген маселе эң актуалдуу. Ал үчүн окуучуларыбыздын жан дүйнөсүн калыптандырууда эстетикалык билим берүүчү предметтер көмүскөдө калбай көңүлдүн борборунда болгону дурус.

Балага эң биринчи эмне керек? Албетте, эң алгач алардын ден соолугу, бактылуу балалыгы, азыркы турмуштун талаптарына жооп бере турган билимдерге, билгичтиктерге, көндүмдөргө, ээ болуусу керек. Кадырман калкыбыздын карт тарыхын, салт-санаасын, маданий мурастарын окуучуларыбыздын чыгармачылык иштеринин негизи кылып сактап алар менен сыймыктануу сезимдерин тарбиялап, алардын чыгармачылыгына болгон шыгын өркүндөтүүбүз керек. Балдарыбыз тулуп, өскөн жерибиздин ажайып кооздугун, көркөм сулуулугун дүйнө элдеринин өнөр инсандарынын жалпы адамзаттын көркөм сулуулукка болгон купуя сырларын сезип туюп, алган билимдерин күндөлүк жашоо турмушубузда, көркөм-сулуулуктун мыйзам ченинде билип, көркөмдүктү, сулуулукту өз колдору менен жаратып, аткарган иштеринен рахат алуу сезимдерин өстүрүүбүз зарыл.

Мисалы, Германияда эмгекке үйрөтүү сабагы жумасына 3-4 сааттан окутулуп, окуучулар эмгектин түрдүү тармактары боюнча ишканаларда эмгектенишет, ар түрдүү кесиптер боюнча маалыматты кеңири алышат. Өндүрүштүн түрдүү тармактарындагы башталган иштин аягына чейинки процессине катышып, бүткүл жоопкерчиликти моюндарына алышып, өндүрүлгөн товар базарда кандай наркта сатылып, кандай киреше киргендигине чейин эсептегенди билишет.

Азыр Кыргызстандын билим берүү системасын жаңы принциптерге шайкеш келтирүүнүн жолдорунун бири – бул Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүүнүн жаңыча талаптарына жооп бергидей стандарттын жаңы муунун түзүү керектиги эсептелинүүдө. Кыргыз Республикасында жалпы орто билим берүү стандартынын жаңы муунунда (куррикулумдун долбоорунда) жети билим берүү областы көрсөтүлгөн: тилдик, социалдык, математикалык, табыгый-илимий, технологиялык, ден соолук маданияты, көркөм өнөр.

Көркөм өнөр (искусство) билим берүү областына адабият, музыка, көркөм сүрөт чыгармачылыгы, дүйнөлүк жана Ата-Мекендик көркөм маданият предметтери киргизилген.

Анда төмөндөгүдөй деп көрсөтүлгөн. «Көркөм өнөр» (искусство) билим берүү областынын алкагында эстетикалык билим берүү боюнча иш-аракеттер окуучулардын эстетикалык дүйнө таанымын алардын жалпы адамзаттык жана улуттук маданият дөөлөттөрүн өздөштүрүүсү аркылуу калыптандырууга багытталат. Мектептеги ар бир баскычтын милдеттерин эске алууда, окуучулар көркөм өнөрдүн (искусствонун) негизги түрлөрүн (адабиятты, музыканы, сүрөт өнөрүн ж.б.) аңдап-билип, өздөштүрөт. Бул алардын чыгармачыл дараметин ачууга жана көркөм ишмердикти ишке ашыруу ыкмаларын өздөштүрүүсүнө өбөлгө түзөт.

Эгер көркөм сулуулук биздин сезүү органдарыбызга, акылыбызга таасир этиши анык болсо, анда сөзсүз жасаган иштерибизге түздөн-түз таасири тийгизери бышык. Ошондон улам, элибизди көркөм сулуулукту сезе билүүгө тарбиялоо деңгээли жогоруласа, биздин кол өнөрчүлөрдүн жасаган буюмдары көрктүү, нарктуу болоор эле деген тыянак чыгарса болот. Кайсы гана кесипте иштебесин адамдын көркөм сулуулукка болгон табити канчалык жогорку деңгээлде болсо, анда анын аткарган жумушунун көркөмдүк баркы, наркы да ошончолук жогору болот.

Мисалы, келечектеги конструкторлорду, архитекторлорду, сүрөтчүлөрдү, дизайнерлерди, скульпторлорду, карапачыларды, көркөм жасалгалоочуларды, усталарды, зергерлерди, тикмечилерди, саймачыларды, жыгач усталарды кесипке үйрөтүүнүн алгачкы пайдубалы мектепте эмгекке үйрөтүү, көркөм өнөр сабактарында түптөлөт.

Окуучулардын шык-жөндөмү келечекте кайсыл кесипке ылайыктуу болоору жаңыдан байкалып келе жаткан учурда көркөм өнөр предметин окутуу жетинчи класста бүтүп калганы туура эмес болууда, учурда таланттуу балдар үчүн сөзсүз профилдик окутууну мектептин жогорку класстарына киргизүү учурдун талабы экендиги белгиленүүдө. (Эми 8-11 класстарда көркөм өнөр (искусство) билим берүү областы боюнча «Дүйнөлүк жана Ата мекендик көркөм маданият» предмети окутулуп, 1-класстан 11-класска чейин искусство бөлүгү үзгүлтүксүз окутулушу пландаштырылууда.

Кыргыз Республикасынын билим берүүнүн мамлекеттик стандартын көркөм өнөр, технология предметтери боюнча компетенттик мамилени негизинде учурдун талабына ылайык күтүзүү маселеси күн тартибинде турат.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын, 23-мартындагы № 202 “Кыргыз Республикасындагы жалпы билим берүүчү уюмдарда мектептик окуу жүктөмүн этап-этабы менен кыскартуу тууралуу” токтомуна ылайык, 2012-2013-окуу жылдарында базистик окуу планына айрым өзгөртүүлөр киргизилди. 1-7- класстарда көркөм өнөр предметин жумасына бир сааттык жүктөм менен ал эми “Эмгекке үйрөтүү”, “Черчение” предметтери интеграцияланып “Технология” деген аталыш менен жумасына бир сааттык жүктөм каралды. Бирок бул жетишсиз экендиги айтпасак да белгилүү.

Илимий-технологиялык прогресс жана глобализациянын өнүгүшү менен бүткүл дүйнөдөгү билим берүү системасы да өзгөрүүдө. Айрыкча мындай көрүнүш технология тармагында байкалууда, ал билим берүү системасына таасирин тийгизип жатат. Жалпы билим берүү мектептердин негизги маселеси болуп - өсүп келе жаткан жаш муундарды келечек жашоо-турмушуна даярдоо. Бул биринчиден, тез өнүккөн технологиялык жашоого инсанктары даярдоого байланыштуу. Экинчиден, техника тармагында жакшы сабаттуу адистердин элдик чарбага керектелүүсү өсүүдө. Билим

берүү системасынын бул процессинин негизи деп «Технология» предметин учурдун талабына шайкеш өркүндөтүүнү эсептесек болот.

Ушундай татаал шартта Германиялык эксперттер көйгөйлүү маселелерди чечүү үчүн Кыргыз билим берүү академиясы менен биргеликте “Эмгекке үйрөтүү” (технология) предметинин 5-9-класстар окутуунун багыттарынын маанисине, эмгек рынокторундагы компетенцияларынын талаптарына ылайык пилоттук мектептер үчүн окуу программа, жаңы окуу жылынан баштап черчение, эмгекке үйрөтүү предметтеринин интеграцияланган «Технология» предметинин окуу программасын, предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарына ылайыкташтырып түзүүгө негиз болду. (GIZ) Германия техникалык кызматташтык уюму азырынча республикабыздын областтарындагы жети мектепти техникалык жабдуулар менен камсыздоо иштерин жүргүзүп, ошол жабдылган технология кабинеттеринин базасында пилоттук мектептердин мугалимдеринин билимин өркүндөтүү боюнча курстарында жыгач, темир жана синтетикалык материалдарды иштетүүнүн негиздери, энергетика, автоматташтыруу, компютердиктехника, курулуш техникасы боюнча семинарлар уюштурулду. Курстан өткөн пилоттук мектептин мугалимдери жер-жерлерде өз кесиптештери менен ой бөлүшүп, тажрыйба алмашууда.

Көркөм өнөр, черчение, эмгекке үйрөтүү предмети боюнча куррикулумду түзүүдө эстетикалык билим, берүүнүн концепциясындагы узак мөөнөттөгү эмес, жакын арадагы ишке ашыруунун перспективасы, предметтик билим берүүнүн стандарттары, жана окуу программалары эске алынды.

Ар бир класс үчүн окуучулардын курактык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен элибиздин көп кылымдардан бери калыптанып келген тарыхый, маданий мурастарын жалпы адамзаттык дөөлөттөр менен айкалыштырып, түрдүү көркөм каражаттардын жардамы менен чыгармаларды жаратып, изденүүгө багытталды. Предметтик куррикулумдун долбоорун талкуулап, тиешелүү жумушчу топтор, адистер менен бирдикте пландаштырылган ишти улантуубуз зарыл.

Азыркы турмуштук шарттар, коомдогу мүмкүнчүлүктөрнөшайкеш келгендей кылып, өнүккөн мамлекеттердин тажрыйбаларын эске алып, предметтерди интеграциялоо, аларга бөлүнүүчү сааттардын санын кайрадан кылдат карап чыгуу зарылдыгы бар. Ошондон улам техниканын тили болгон черчение предметиндеги алгачкы техникалык маалыматтарды 8 - 9 - класстарга чейин создуктурбай, 5 - 9 - класстарга чейин эмгекке үйрөтүү предмети менен интеграциялап окутуп, ал эми 10 - 11- класстарда инженер, архитектор, жана дизайнер, модельер багытындагы кесиптерин тандагандар

үчүн эки багытта (көркөм- графикалык, инженер-техникалык) жаңыланган черчение курсу окутуу маселелери талкуланууда.

Эми республикабыздагы жалпы билим берүүчү мектептери үчүн иштелип чыккан “Технология” предмети боюнча жаңы окуу программасындагы материалдарды аткаруу үчүн сөзсүз мамлекеттик деңгээлде жогоруда аталган көйгөйлүү маселелерди чечилиши керек. Бироккандай болгон күндө да кол куушуруп отура бербей келечек муундарыбызды турмушка татыктуу даярдоо бардыгыбыздын милдетибиз болгондуктан жалпы коомчулук, айыл өкмөттөрү, ата-энелер мектептин администрациясы менен эмгектин зарыл деп эсептелген тармактарын иликтеп, бирге иш алып барышса, сөзсүз натыйжалуу ийгиликтерге жетсе болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Концепция эстетического воспитания в системе народного образование Кыргызской ССР - Учитель Кыргызстана - 10-август, 1990.

2. Из истории развития педагогической науки в Кыргызстане (1951-2001). Выпуск 2. Бишкек: Педагогика, 2003.

3. Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнү жаңылоонун Концепциялары – Бишкек, 1995.

4. Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттары. -Бишкек: Билим куту басма борбору, 2006.

5. Кыргыз Республикасындагы жалпы орто билим берүүнүн Алкактык Улуттук курукулуму. – Бишкек, 2008.